

De voorzitter van de Tweede Kamer
der Staten-Generaal
Postbus 20018
2500 EA Den Haag

Den Haag Ons kenmerk
22 december 2004 IB/2004/58211

Onderwerp
Onderwijssamenwerking met Zuid-Oost Europa

Voor landen die bezig zijn met processen van onderwijstransitie kan samenwerking met Nederland een belangrijke hulp betekenen. Daarom zal ik de komende jaren nadrukkelijk Nederlandse onderwijsexpertise aanbieden in het kader van onderwijssamenwerking met landen in Zuid-Oost Europa. Daarover gaat deze beleidsbrief.

Voor deze nieuwe samenwerking kan gebruik worden gemaakt van de ervaring die de afgelopen jaren is opgedaan met onderwijssamenwerking in Midden- en Oost-Europa. Deze was gericht op het verlenen van bijstand bij transitieprocessen in het onderwijs in het perspectief van een mogelijke toetreding tot de EU. Allengs leidde dit ook tot meer situaties waarin daadwerkelijk van elkaar kon worden geleerd. Inmiddels zijn bijna alle oude samenwerkingspartners (m.u.v. Bulgarije en Roemenië) toegetreden tot de EU. Met het verleggen van de focus van samenwerking naar Zuid-Oost Europa, kunnen elementen die hun succes hebben bewezen gericht worden ingezet in een nieuwe regio.

In het buitenlandbeleid van de regering heeft aandacht voor kandidaat-lidstaten en potentiële kandidaat-lidstaten van de EU een belangrijke plaats. De nieuwe onderwijssamenwerking zoekt nauwe aansluiting bij het instrumentarium dat bij het generieke regeringsbeleid hoort. In dit verband verwijs ik naar de beleidsbrief over het Matrabeleid die staatssecretaris Nicolaï op 21 september jl. aan de Tweede Kamer heeft gezonden¹.

In deze beleidsbrief wordt achtereenvolgens aandacht besteed aan:

- Zuid-Oost Europa: de kandidaatlidstaten Bulgarije, Roemenië en Kroatië, de potentiële kandidaatlidstaten op de Westelijke Balkan en tenslotte Moldavië;
- Kandidaatlidstaat Turkije;
- Oekraïne;
- de nieuwe lidstaten.

¹ Kamerstukken II, 2004-2005, 23 987, nr. 39.

Zuid Oost-Europa

De belangrijkste regio in het kader van deze beleidsbrief is Zuid-Oost Europa. Vanuit een perspectief van vrede, stabiliteit en veiligheid (zowel voor de regio als voor de EU) is het juist hier zaak om door onderwijssamenwerking bijstand te verlenen aan maatschappelijke opbouw. Een goed opgeleide bevolking is onmisbaar voor economisch ontwikkeling, voor maatschappelijke stabiliteit en daarmee - in zekere zin - voor mogelijke toetreding tot de EU.

In het kader van het Stabiliteitspact voor de westelijke Balkan, heeft een tiental onderwijsministers de handen ineengeslagen in het *Education Reform Initiative of South Eastern Europe* (ERI SEE). Bij dit initiatief wil ik voor de onderwijssamenwerking aansluiten. De landen waar het om gaat zijn: Kroatië, Bosnië en Herzegovina, Servië en Montenegro (inclusief Kosovo), Albanië, Macedonië, Bulgarije, Roemenië en Moldavië. Ik zal deze landen hierna aanduiden als de SEE-landen.

In de SEE-regio blijkt een grote behoefte te bestaan aan training naar 'Europese standaarden'. Juist nu op verschillende onderwijsgebieden standaarden in ontwikkeling zijn (Bologna-verklaring, Kopenhagen-verklaring) en ook het Lissabonproces van toenemende betekenis is voor het onderwijs, is het van belang de SEE-landen gelegenheid te bieden hierin zo goed mogelijk mee te komen. Daarmee krijgt deze regio de gelegenheid om straks ook het onderwijs 'op EU-niveau' te brengen. Voor OCW betekent dit het investeren in de netwerken voor de toekomst.

De geschiedenis leert dat vruchtbare en duurzame samenwerking vooral ook een investering in tijd vergt, omdat er eerst een vertrouwensrelatie tussen partijen moet ontstaan. Daarnaast vinden in Centraal en Zuidoost-Europa nog steeds frequent grote personele wisselingen plaats (politiek én ambtelijk). Coördinatiemechanismen functioneren om die reden vaak matig in deze landen, wat leidt tot een risico van duplicatie van donorinzet in de grotere landen.

Ervaringen uit de OCW-onderwijssamenwerking in het verleden hebben veel succesvolle projecten (pilots) opgeleverd. Voltooide projecten zijn vaak groeibriljanten gebleken die later in een breder verband zijn opgenomen in grotere en kapitaalkrachtiger programma's (Matra, TACIS, etc.) (Zie voorbeelden in bijlage). Vanuit OCW wil ik blijven inzetten op dergelijke initiatieven, die later door anderen kunnen worden opgepakt.

Om de voormelde redenen wil ik, met behulp van het ERI SEE netwerk, komen tot:

- expertiseuitwisseling met de SEE-landen;
- het starten van pilotprojecten in de kandidaat lidstaten uit de SEE-landen;
- nauwe aansluiting bij het overige kabinetsinstrumentarium (MATRA, PSO en PSOM);
- continuering van *good practices* op het terrein van projecten, donorafstemming en disseminatie.

Met de uitvoering van deze werkzaamheden zal EVD/CROSS worden belast. Binnen deze organisatie is de afgelopen dertien jaar veel expertise opgebouwd over onderwijssamenwerking met transitielanden in Europa.

Politieke overeenstemming als basis / regionale aanpak

In veel gevallen zijn systeemveranderingen noodzakelijk voor blijvende transformatie. Dergelijke veranderingen komen niet tot stand zonder de uitdrukkelijke steun vanuit de politieke top. Daarnaast geldt dat een regionale aanpak in Zuid-Oost Europa te verkiezen is boven een sterk nationaal georiënteerde aanpak.

Het geniet daarbij de voorkeur om, waar mogelijk, bestaande structuren te gebruiken voor identificatie en definitie van onderwijsprojecten. Naast het Stabiliteitspact voor Zuidoost-Europa is voor onderwijssamenwerking met name het ERI SEE-initiatief van belang. ERI SEE maakt deel uit van het *Stability Pact under Table 1*. Dit initiatief is vooral van betekenis omdat de onderwijsministers van de SEE-landen hier hun verantwoordelijkheid voor de gezamenlijke ontwikkeling van het onderwijs hebben vastgelegd. Tijdens de OSLO-conferentie van Europese onderwijsministers op 25 juni jl. heb ik

aangegeven bereid te zijn het ERI SEE-secretariaat financieel te ondersteunen. Dit secretariaat is inmiddels gevestigd in Zagreb.

Ook vanuit nieuwe lidstaten (m.n. Slovenië en Hongarije) wordt met de SEE-landen samengewerkt. Het is goed om - waar mogelijk - met nieuwe lidstaten op te trekken als het gaat om de ondersteuning van SEE-landen. Dit maakt een gericht aanpak mogelijk en kan ook bijdragen aan het voorkomen van culturele misverstanden.

Duurzame samenwerking door gefaseerde aanpak

Om een basis voor duurzame samenwerking te leggen zal in een *eerste fase* een aanbod worden gedaan voor expertise uitwisseling op een aantal terreinen waar Nederland, naar internationale maatstaven, sterk is.

- Hoger onderwijs beleidsvraagstukken
- Onderwijsmanagement
- Speciaal onderwijs
- Toetsontwikkeling
- Beroepsonderwijs: in het bijzonder tripartite verhoudingen

Deze expertise uitwisseling kan bijvoorbeeld in seminars en conferenties vorm krijgen. In beginsel kunnen alle ERI SEE-landen /regio's die hier behoefte aan hebben, aan deze eerste fase deelnemen.

In een *tweede fase* is het mogelijk om met de opgedane ervaring en opgebouwde netwerken een aantal pilot-projecten op te zetten. De projecten kunnen in de loop van de eerste fase worden geïdentificeerd. Van belang is dat deze pilots kunnen rekenen op langdurige inzet van beide partners als garantie voor duurzaamheid. Ik geef er de voorkeur aan om deze pilots te laten plaatsvinden bij de kandidaat-lidstaten onder de ERI SEE-landen: Bulgarije, Roemenië en Kroatië.

Inzet moet zijn om de voltooide pilots uit de tweede fase – bij succes – nadien te laten overnemen door grotere donorprogramma's, van Nederlandse of Europese snit.

Aansluiting bij kabinetsbreed instrumentarium

Op een aantal terreinen wordt nadrukkelijk aansluiting gezocht bij het instrumentarium dat vanuit EZ, OS en BZ wordt ingezet. Een kabinetsbrede aanpak leidt immers tot grotere effectiviteit. Als voorbeeld kan worden genoemd het 'business to business-program' dat onder PSO (EZ) en PSOM (OS) draait. Minister Van Aardenne en staatssecretaris Van Gennip hebben een stroomlijning van deze twee programma's voor medio 2005 aangekondigd. Veel nadruk wordt tegenwoordig gelegd op het zogenaamd Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen (MVO). Ondernemers worden aangesproken op hun verantwoordelijkheid t.o.v. de lokale medewerkers. In dat kader wordt vaak technische assistentie in de vorm van training aangeboden. De technische assistentie (training) zou ingebed moeten worden in het reguliere (beroeps-) onderwijs. OCW kan hier een faciliterende rol spelen door op systeemniveau ondersteuning te bieden, bijvoorbeeld bij het ontwikkelen van nieuwe curricula. Een gecombineerde bottom-up/top-down benadering blijkt in de praktijk het meest succesvol.

Daarnaast zal OCW zich inzetten voor de identificatie van onderwijsprojecten die mogelijk gebruik kunnen maken van het Matra-preaccessie instrumentarium.

Hergebruik succesformules

Met succes beproefde samenwerkingsformules kunnen in de SEE-landen opnieuw worden ingezet. Zo kan bijvoorbeeld de aanpak van het Nederlandse Q4EU programma (Qualifying for Europe) in Hongarije dienen als *best practice*. Dit programma werd gecoördineerd door EUformation en is later met Matra-financiering ook in Tsjechië en Slovenië uitgevoerd. In dit project werd samengewerkt door: internationale (Nederlandse) ondernemingen, Nederlandse koepelorganisaties (ic. Kenniscentra) en onderwijsinstellingen in samenwerking met het instituut voor beroepsonderwijs, onderwijsinstellingen en onderwijsbonden en werkgeversorganisaties ter plaatse.

Een tweede voorbeeld is het zogenaamde *Presidentsprogramme* (Rusland): een trainingsprogramma en bijbehorende stage voor managers dat is opgezet in samenwerking met VNO-NCW². Het model van dit programma zou, ook met een andere doelgroep, kunnen worden geduplicateerd in de SEE-regio.

Donorsamenwerking en -afstemming

Samenwerken met andere donoren is essentieel, maar soms door aard van de donor niet eenvoudig; bijvoorbeeld als het gaat om VN-organisaties en de Raad van Europa. Verwacht mag worden dat het ERI SEE-netwerk hierin een belangrijke rol kan spelen.

Daarnaast blijft afstemming met de OECD en de Wereldbank van groot belang. Hiervoor worden directe relaties onderhouden met experts binnen deze instanties. Deze partijen zijn verder onmisbaar voor zowel externe evaluatie als verdere disseminatie van projecten.

Turkije en Oekraïne

Binnen de mogelijkheden van een beperkt budget en beperkte menskracht moeten door OCW keuzes worden gemaakt met welke landen onderwijssamenwerking - gericht op ondersteuning bij transitieprocessen - wordt aangegaan. Het ERI SEE-initiatief is daarvoor mijn belangrijkste aanknopingspunt.

Voor Oekraïne en Turkije (geen ERI SEE – partners) zal op andere wijze steun geboden kunnen worden bij processen van onderwijstransitie met Nederlandse inzet. Dit kan bijvoorbeeld door financiering van projecten onder het Matra-programma. Daar kunnen potentieel ook meer onderwijsprojecten worden ondergebracht. In dit verband kan ook worden gekeken naar tripartite projecten (NL, nieuwe lidstaat en bijvoorbeeld Oekraïne). In verschillende gevallen is accessie-relevante expertise, die met Matra in een nieuwe lidstaat was opgebouwd, succesvol getransponeerd naar de Oekraïne. Dit kan alleen met inzet vanuit de betrokken nieuwe lidstaat. In het nieuwe programma Matra-Trainingen voor Europese Samenwerking (MTES) zullen zich daarvoor ook mogelijkheden kunnen voordoen.

Daarnaast geldt dat ik mij in de goede samenwerkingsrelatie met Turkije zal inzetten voor meer samenwerkingsverbanden tussen Nederlandse en Turkse onderwijsinstellingen. Dit valt buiten het instrumentarium voor onderwijssamenwerking uit deze brief.

Nieuwe lidstaten

Met de toetreding tot de EU staan voor de nieuwe lidstaten ook alle EU-voorzieningen op het terrein van onderwijs open. Daarmee is noodzaak voor gerichte aandacht komen te vervallen. Maar het is goed om in de nieuw opgebouwde vriendschappen te blijven investeren. Bilateraal kan er nog veel van elkaar worden geleerd. De nieuwe lidstaten bieden ook kansen voor ons eigen onderwijs. Netwerken van verschillende aard kunnen worden op- en uitgebouwd en kunnen bijdragen aan het innovatieve vermogen van het onderwijs. In dit verband wordt in eerste instantie gedacht aan de Baltische Staten, in lijn met de samenwerking tussen de Interparlementaire Benelux Raad en de Baltic Council.

Zonder specifieke voorzieningen voor samenwerkingsprogramma's te hoeven bieden (daarvoor moeten EU-programma's toereikend zijn) kan het goed zijn om netwerken te stimuleren door een bezoekersprogramma. Met behulp van het Matra-flex programma zal het komende jaar aandacht worden besteed aan een bezoekersprogramma gericht op: parlementariërs belast met de onderwijsportefeuille, opinieleiders en mensen op sleutelposities in het onderwijs.

² Dit trainingsprogramma, gericht op managementvaardigheden, zal in opdracht van EZ per 1 januari 2005 worden uitgevoerd door EVD/CROSS.

Tenslotte

Nederland is één van de grootste donoren als het gaat om bijstand bij transformatie in de Zuidoost-Europese landen (en voorheen Midden- en Oost Europa). Op het terrein van onderwijssamenwerking worden de OCW/CROSS-projecten over het algemeen hogelijk gewaardeerd. Het is daarbij altijd de bedoeling geweest om van resultaten breder gebruik te laten maken door diegenen die daarvoor belangstelling tonen. De Nederlandse herkomst van een succesvol project kan daarmee aan het oog onttrokken raken. Het is daarom goed als meer aandacht wordt gevestigd op de Nederlandse herkomst van projecten. Om nieuwe vriendschappen ook tot langdurige vriendschappen te maken, mag de aanhoudende attentie van Nederlandse zijde best zichtbaar zijn.

In dat kader past ook het voortzetten van de uitgave ABLAK. Dit tijdschrift over Centraal-Europa en de Balkan biedt voor de Nederlandse lezer berichten en achtergronden over actuele politieke, economische en maatschappelijke ontwikkelingen. Speciale aandachtsgebieden daarbij zijn onderwijs, wetenschap en technologie.

Voor het onderwijssamenwerkingsprogramma is binnen de begroting van OCW jaarlijks € 619.000,- beschikbaar voor de periode van 2005 tot en met 2008.

De minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap,

(Maria J.A. van der Hoeven)

Bijlage. Lessen uit het verleden

De afgeronde programma's voor onderwijssamenwerking in Midden- en Oost-Europa zijn structureel geëvalueerd, zowel midterm als na voltooiing van het programma.

Vanaf 1992 zijn hier op succesvolle wijze programma's van onderwijssamenwerking uitgevoerd:

- Hongarije (bilateraal) van 1992 tot en met 2004
- Polen, Tsjechië en Slovenië en Hongarije (multilateraal) van 2002 tot en met 2004
- Met alle kandidaat-lidstaten, uitgezonderd Slowakije (multilateraal) van 2003 t/m 2004
- Russische Federatie vanaf 1992 (wordt voortgezet).

Uit de evaluaties is gebleken dat de volgende factoren hebben bijgedragen aan het succes van de samenwerking.

1. Vraagsturing / politieke behoefte:

De inhoud van de samenwerking is telkens politiek vastgesteld. Daarbij is goed gekeken naar de vraag van de partners en het mogelijke aanbod vanuit Nederland. De keuze van een aantal speerpuntlanden (Rusland en Hongarije) heeft een gerichte langdurige investering mogelijk gemaakt die uiteindelijk heeft geresulteerd in bruikbare producten en duurzame samenwerking.

2. Projectdefinitie

Bij de vormgeving van projecten in het kader van de samenwerking is voortdurend sprake geweest van afstemming van de vraag op het beschikbare aanbod van Nederlandse expertise. De beschikbare expertise is goed benut. Op terreinen waar geen NL expertise aanwezig was kwamen er ook geen projecten.

3. Projectuitvoering

De uitvoering van de projecten is voortdurend scherp bewaakt. Dit bleek niet altijd even eenvoudig, bijvoorbeeld door cultuurverschillen. Bureau CROSS heeft hierin voortdurend een cruciale coördinerende rol gespeeld. En ten slotte zijn alle projecten geëvalueerd door onafhankelijke experts, waar mogelijk vanuit internationale organisaties zoals de Wereldbank.

4. Disseminatie

Er is voortdurend aandacht geweest voor disseminatie van bruikbare resultaten uit de projecten. Dat heeft bijgedragen aan een groter effect dan met losstaande projecten mogelijk was geweest. In veel gevallen zijn de projecten aanleiding geweest voor een breder opgezet vervolg onder een andere donor (Matra, Wereldbank e.a.).

Disseminatie heeft dubbelingen met andere donoren voorkomen. Maar bovendien heeft dit ook geleid tot een gezamenlijke inzet dan wel nauw aansluitende inzet op andere projecten omdat vroegtijdig uitwisseling van plannen plaatsvond.

Bijlage. Voorbeelden van Groeibriljantjes

Verskillende programma's die in het verleden zijn opgezet onder het OCW-programma van onderwijssamenwerking, zijn later opgenomen in andere – brede – ondersteuningsprogramma's. Voorbeelden zijn:

Children at Risk. Dit programma is verder ontwikkeld en als Matra programma overgenomen.

Het **CITE project** Rusland (een samenwerkingsproject tussen TSM Business school en St Petersburg State Technical University uit 1992) is in 1995 als een zgn Tempus JEP project gecontinueerd.

European, Commercial and Economic Law Rusland gestart in 1994 (coördinatie in handen van CILC, Leiden) is uitgebreid tot een groot door Matra gefinancierd programma.

De volgende 3 projecten zijn eind 1995 in samenwerking met de NTF (Wereldbank en EZ, multi/bi Article) gecontinueerd:

- **Management consultancy/conflict management**
- **Marketing (RIMA A en B)**
- **Financial services/banking**

Het project **ethnic and cultural minorities in education** (Rusland en multinational) met Sardes heeft geleid tot projecten in Estland en Letland op dit terrein, gefinancierd door Matra.

Het programma **Q4EU** heeft geleid tot twee projecten: één in Slovenië en één in Tsjechië met Matra pre-accessie geld.

Geschiedenisonderwijs van Euroclio. Sinds het programma in 1995 door CROSS in Rusland werd gefinancierd heeft Euroclio via Matra meerdere projecten met succes kunnen indienen en uitvoeren.